

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסור

הרב מאיר שולביץ

עקרי העניין

מזן ראש הישיבה

הגרי"ג אדלשטיין שליט"א

לשון שאין אנשי המדינה מדברים בה

הביאור הלכה סי' ס"ב, כתב ודע עוד דנ"ל בפשיטות דארתן דברים הנאמרים בכל לשון הוא דוקא אם אנשי אותו המדינה מדברים כן, אבל אם אנשי המדינה אינם יכולים לדבר זה הלשון ורק הוא ועוד איזה אנשים יחידים יודעים זה הלשון זה לא נחשב לשון כלל למדינה זו שאינה מכרת בו הלשון, דבשלמא לשה"ק הוא לשון מצד העצם משא"כ שאר לשון איננו כ"א מצד הסכם המדינה וכיון שאין אנשי המדינה זו מכירים בלשון זה לא נקרא לשון כלל וכו', והביא שם שכע"ז כ' הריטב"א בנדרים. אולם יעו"ב בה"ל שם שכתב להק' מסי' תר"צ ס"ט דלכאורה לא משמע כדברינו וכו', וצ"ע למעשה.

ובעיקר חי' הבה"ל, ידוע קושיית הגרי"ג הוטנר מהא דמצינו גבי סוטה דאפשר לקרוא נוסח השבועה בכל לשון, ואף דשבועת סוטה הוא דוקא בבית המקדש, שלשון המדינה הוא לשון הקודש.

והנראה לומר בזה, דכל מה דבעינן בשאר לשונות שיהיה לשון המקום, היינו דוקא היכא שאין זה השפה שלו, אבל היכא דזה השפה שלו, א"צ שיהיה גם לשון המקום, וא"ש, דהתם גבי מגילה וסוטה מיירי בשפה שלו דלחכי א"צ שיהיה לשון אותה המדינה.

ולכאור' מצינו זאת בריטב"א (נדרים יז ב מדה"ר) דכתב "ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם במקומו ובשעתו ובאותו לשון שהוא רגיל לדבר בו אף אם אינו מדבר כלשון מקומו". אכן באמת ליכא ראייה, דהתם מיירי דהוי לשון המקום, אלא דבהאי מקום פירוש המילה שונה ממקומו, דבהכי אזלינן בתר לשונו המורגל בו, אף שאינו לשון המקום, וליכא ראייה ללשון שאינו לשון המקום כלל.

הנאמרים בכל לשון, כשאינו מביין הלשון

תנן סוטה לב א, אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ויודיו מעשר קרית שמע ותפלה וכו' ובתוס' שם כתבו תימה אמאי שייך הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המצות וכו', ותי' התוס' דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע (פי' מביין) הלכך לא דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם. וצ"ב סברת התוס' לחלק בין הענינים.

והנראה לומר בזה, דגבי הלל קידוש וברכות לא הזכיר בגמ' ילפותא לזה דמהני בכל לשון, והיינו משום דהתם הוי סברא פשוטה דכל לשון הוי כלה"ק, וכה"ג מהני כל לשון אף אם אינו מבינו כדין לשון הקודש, משא"כ בהני דהזכירו במשנה התם, דאי' שם בגמ' ילפותא לכל דבר, דמבוא' דהתם לא הוי סברא פשוטה דכל לשון הוי כלשון הקודש, אלא דבעינן ילפותא לזה, ונאף גבי תפילה דליכא התם ילפותא, מ"מ הוצרכה הגמ' שם לבאר זאת, דהוי סברא, הרי דלא הוי דבר פשוט, ובכה"ג לא נתחדש דכל לשון מהני, אלא רק היכא דמביין הלשון.

(שיעורי רבי גרשון נדרים)

ומהר"י קרא דשפה ברורה היינו בלשון הקודש והביאור בזה דכלפי מה שבדור הפלגה ה' פירוד הלשוניות לעומת שפה אחת ודברים אחדים בלה"ק, הרי בזמן התיקון ישוב המצב לקדמותו שתהא שפה אחת ודברים אחדים ואז אהפוך אל עמים שפה ברורה שיהא דיבור הכל בשפה הברורה של לשון הקודש וכ"ה מפורש בילקוט פ' נח שם לשעבר הוא אומר הבה נרדה ונבלה את שפתם אבל לע"ל אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'.

ג] אדם הראשון משה ושבעים זקנים ידעו ע' לשון. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת דברים, א"ל הקדוש ברוך הוא והרי אדם הראשון שלא למדו בריה מנין היה יודע שבעים לשון שנאמר (בראשית ב) ויקרא להם שמות, שם לכל הבהמה אין כתיב כאן אלא שמות, ואתה אומר לא איש דברים אנכי, בסוף ארבעים שנה שיצאו ישראל ממצרים התחיל מפרש התורה בשבעים לשון, באר את התורה הזאת, הפה שאמר לא איש דברים אנכי אמר אלה הדברים. ראה בילקוט מדרשים [פתרון תורה פרשת זאת חוקת התורה עמוד 190] באר חפרוה שרים, משה ושבעים סנהדרין שהיו דורשין את התורה בשבעים לשון ומוציאין כל אחד ואחד טעמי תורה.

ד] לכתוב התורה על האבנים בשבעים לשון. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לב עמוד א, ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: באר היטב, ונטלו את האבנים ובאו. והיינו בשבעים שלון שכך יהיה מבואר לכולם היטב. ובתוספתא אמרו: היאך למדו אומות העולם תורה, שלחו נוסטירין והשיאו את הכתב מעל האבנים בשבעים לשון. (תוספתא סוטה פרק ח הלכה ו; ירושלמי סוטה פרק ז ריש הלכה ה, ושם: בכל יום ויום אומות העולם משלחין נוסטיריהן וכו').

ה] סנהדרין ושבעים לשון. בגמ' סנהדרין דף יז עמוד א, אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן. והנה הרמב"ם פסק בהלכות סנהדרין פרק ב הלכה ו וצריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן בעלי קומה, בעלי מראה, נבונים לחש, ושידעו ברוב הלשוניות כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. ויעוין עוד מגילה דף יג עמוד ב, אמר רבי יוחנן: גתן ותרש שני טרסטים הוו, והיו מספרין בלשון טרסי, ואומרים: מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו, בא ונטיל ארס בספל כדי שימות. והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה, והיה יודע בשבעים לשון.

א] מקור העניין. הבה נרדה ונבלה שם שפתם (יא ז) הנה בתלמוד ירושלמי (מסכת מגילה פרק א) נחלקו שם אמוראים, גמ' כתיב [בראשית יא א] ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ר' לעזר ור' יוחנן חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון וחורנה אמר שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם בלשון הקודש. וביאר הפני משה, שם, חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון. שהיו מקודם המבול ולמדו מנה ובניו זהו שפה אחת שהיו כולם יודעים בכל לשון ומבינים זה את זה ודברים אחדים כלומר ואף שהיו דברים אחדים מיוחדים כל לשון ולשון בפ"ע. ואחרינא אמר אחדים שהיו מדברים כלשון יחידו של עולם והוא לשון הקדש שבו נברא העולם וזהו שפה אחת והכתוב מפרש מהו שפה אחת דברים אחדים ואחר דור הפלגה שאמר ה' הבה נרדה ונבלה שם שפתם וגו' ונפוצו ונחלקו לשבעים אומות ולשבעים לשונות: וראה במדרש תנחומא כאן בפרשת נח, שביאר כצד אחד, הבה נרדה ונבלה שם שפתם (שם שם / בראשית י"א / ז), שעירבב הקדוש ברוך הוא את לשונם ולא היה אחד מהם יודע לשון חבירו, מה היה אותו הלשון שהיו מדברים בו, לשון הקודש היה, שבו נברא העולם, בעולם הזה היו האומות והבריות חולקין על הקדוש ברוך הוא, אבל לעולם הבא כולן שוין כתף אחד לעבדו, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה [לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד].

ב] ביאור העניין. מהגרש"י בורנשטיין זצ"ל. מהספר זאת ליעקב פ' ושב. בקרא דהבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו דמציאות העולם נשתנתה מויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים [שם א], ופירש"י דהיינו בלשון הקדש והיא כדעה אחת בירושלמי במגילה פ"א ה"ט עד ונבלה שם שפתם שנתהוה הענין של שבעים לשונות שכל אומה מדברת בשפתה וכל עם בלשונו, והנה באמת היה כאן לא אך פירוד הלשוניות בלבד אלא פירוד כללי בעצם צורת אדם וכדכתיב דברים לב ח בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל, ופירש"י דקאי אדור הפלגה אלא שמהלך הפירוד השרשי הזה בצורת אדם והעמדת המציאות של שבעים אומות בהנחל עליון גוים המציאות של ע' גוים בהפרידו בני אדם הפירוד בצורת אדם היה ע"י פירוד הלשוניות דמאחר דעיקר צורת אדם הוא בכח הדיבור כאמור ע"כ נתהוה עצם הפירוד בצורת אדם ע"י פירוד הלשוניות. והנה נאמר בנבואתו של צפניה ג' ט' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד ובהך דאז אהפוך אל עמים שפה ברורה פירשו ברד"ק ובאבן עזרא

שבעים לשון ושאר לשונות

בילקוט פרשת נח רמז ס"ב ותהילים רמז תרס"ז, ר"ש אומר בשעה שבנו בני אדם את המגדל, קרא הקב"ה לעי מלאכים המסבבים את כסא כבודו, ואמר להם בואו ונבלבל לשונם לעי אומות ולעי לשון, שנאמר הבה נרדה, ארדה אין כתיב כאן אלא נרדה, והפילו גורלות בנייהם, שנאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם וזרעו, שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, וכו'.

הרמב"ן בפרשת בהעלותך [פ"א פט"ז] על הכתוב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל להאציל עליהם רוח נבואה, כתב בלשון זה, כבר הזכירו רבותינו, כי שבעים אומות הן בשבעים לשון, ויש לכל אחת ואחת מזל ברקיע ושר למעלה כענין שנאמר בדניאל [פ"א פ"ג] ושר מלכות פרס וכתוב אצל מלכי יון, והוא שנאמר [ישעיה פכ"ד פכ"א] יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ואמרו [בסוכה נה:]: כי פרי החג ירמזו בהם.

והמשיך דברקאי רבי אליעזר פכ"ד אמר הקב"ה לעי מלאכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם, ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים, וצוה המספר הזה בשופטי ישראל, כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות, ולא יפלא מהם כל דבר, וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל [פרשת משפטים פכ"ד פ"א], כי ראוי במספר השלם הזה שישרה עליהם כבוד השכינה כאשר היא במחנה העליון וכו'.

אשר מוכרח ומבואר מזה דחלות תורת אומה ולשון הוא חלוקה שנתחלקה לשבעים דוקא, וחלוקה זו חלה בדור הפלגה, והנה בכלל חלוקת שבעים אומות חלה גם חלוקת שבעים לשונות, וכל אומה ואומה קיבלה שפה אחת כפי שיבואר, וזהו דאיתא בילקוט שם שכמו שהיה חלות חלוקה לעי אומות כן היה חלוקה לעי לשונות, וממילא נראה דכל עיקר תורת אומה ותורת לשון נקבע רק במעשה זה, ותו אין לחדש עוד.

והנה איתא בע"ז: שמלכות רומי בזויה לפי שאין להם לא כתב ולא לשון, ופרש"י [ד"ה ומין] שנקלט לשונם משאר אומות, ותמהו בתוס' [ד"ה שאין] דהלא אף בני ישמעאל וקטורה אינם מעי אומות ומנין להם כתב ולשון, ותירצו דאיתא במדרש דבדור הפלגה עלה הים והציף הרבה עמים, ובני ישמעאל ובני קטורה לקחו כל אחד כתב ולשון של האומות שטבעו, זולת הרומיים שלמדו לשונם מאומה אחרת, עכ"ל.

אשר נראה בביאור דבריהם דבאמת כל שבעים לשון חיל בהו חלות דין לשון, והוא ע"י שבעים מלאכים שנפרדו כל אחד ואחד להיות שר לאומה לעצמה, וחלוקה זו של שבעים אומות נקבע בידי שמיא ע"י שבעים מלאכים, ואחר כן הציף ה' הרבה משפחות בים, ובני ישמעאל ובני קטורה עמדו להיות תחת כל אומה ואומה שטבעה בים עם כתבה ולשונה, אכן הרומיים אין להם משל עצמם כתב ולשון כלל.

הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א

ראש ישיבת סלבודקא

בענין ק"ש בכל לשון

ברכות טו ע"א, שמע - בכל לשון שאתה שומע. בביאור הלכה סי' ס"ב כתב בכל הדברים הנאמרים בכל לשון אם אין אנשי המדינה מכירים בלשון זו לא נקרא לשון, ועו"ש מה דמייתי עלה ראה לדבריו מהא (קידושין ו' ע"א) דחרופתי דל"מ אלא ביהודה שכן קורין שם לארוסה חרופה [ועו"ש מש"כ מענין שיטת הרמב"ם בזה, ויל"ע בביאור הגר"א אהע"ז סי' כ"ז סק"ז במש"כ בשיטת הרמב"ם בזה ול"ז דו"ק], עוד מייתי שם מדברי ריטב"א רפ"ק דנדרים {דבכל לשון היינו הלשון שמדברים באותו מקום}.

ויל"ע במש"כ הריטב"א עירובין כ"ח ע"א, ועו"ש שכתב שם דג' דרכים הם לענין מנהג שנוהגין רק במקום אחד. כשהוא משונה אפי' באתרי' לא מהני. כשאינו משונה אלא ששאר המקומות לא בחרו בו, מהני רק באתרי'. ומנהג יפה ומה שאין נוהגים בו בשאר מקומות הוא מפני שאין צריכין לו או שאינו

אשר נמצא מבואר מכ"ז דכל מה שיש תורת לשון לכל אחת ואחת משבעים לשון, אין זה משום שהסכמת כל אומה קובעת לעצמה תורת לשון, אלא הוא חלות דין שחל בדור הפלגה כי נפלגה הארץ לשבעים אומות ולשבעים לשון, וממילא הוא דחיל על כל לשון תורת לשון, וכל מי שימצא שפה זולת אלו ע' לשונות [כגון לשון לאטינית ובכללה אנגלית וכדו'] הרי זה כמו צפצופי עופות, וכפי שיבואר.

וזהו כוונת כל הכתובים בפרשה זו, ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, ופרש"י שפה אחת לשון הקודש, ודברים אחדים באו בעצה אחת, והיינו שלא היתה חלוקה בנייהם אלא כולם עם אחד ברצונות שוים ובשפה אחת, וע"ז אמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החיל לעשות וגו', היינו שהיותם עם אחד ושפה אחת גרם לכך, וזהו שחילקם הקב"ה לעי אומות שכל אומה לעצמה, ולכל אומה לשון וכתב משלה.

ובחת"ס גיטין פ. וז"ל, עי' מש"כ תוס' במס' ע"ז י, ולבאר הענין, הנה נפלגה הארץ לשבעים עמים ושבעים מדינות, וכל עם כתבו ולשונו לפי טבע המדינה לפי מזל ושר מלמעלה או שניהם כאחד, אך אומה זו לשונה וכתבה אינה מטבע המדינה ולא שלמעלה, אך איש אחד ושמו לאטינס בשנת שמ"ה לאלף השלישי המציא לעצמו לשון לטיני י"ט אותיות, וכל הלשון כרצונו וחפצו, ובאותו לשון משתמשים במלכות בכל כתבי חוקיהם, ודתייהם ונימוסי מלכות וחכמות, במקום שהיו היוונים משתמשים בלשון יון, והישמעאלים בלשון ישמעאל, [והרומיים] משתמשים בלשונם שהמציא האיש ההוא, ובוה תבין דברי חז"ל, עכ"ל, ורמזו בשו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' קי"ח.

ועפ"ז נראה לדון דברק"ש אין יוצא רק בעי לשון, ולטינית כמו אנגלית ואידיש לא, וראה לזה מברכות יג. דנראה דרק בעי לשון ולא בשאר לשונות, ועו"ש דפר"ד למ"ל קרא דשמע, והוא נפלא. ונפ"מ דאין מלאכת כתיבה בשבת אלא מעי לשון, לעי לשון הר"ן בשבת קג.], שהכתיבה היא כתיבת הלשון, והוא חידוש.

מצוי להם, דבכה"ג אותו מקום שנוהגין בו הוה רובא לעלמא. והקי הריטב"א שם מ"ש מחרופה דל"מ בעלמא, ות"י דחרופה הוא כמנהג בינוני דל"מ רק לאתרי' יעו"ש, ולפ"ז יליד בלשונות דהוה מנהג יפה [ויל"ד בגדרי הענין הזה], ליהוי מקום שנוהגין בו רובא לעלמא, ועו"ש.

ועי' ירושלמי נזיר פ"ב ה"ב, איש מהו להתפיס לו נזירות בלשון אשה [ופי' הפ"מ, שאמר הריני נזירה בלשון נקבה אם נתפס הוא בנזיר] תמן אמרינן הא נזירה איעבר [ופי' בפ"מ כשרואין נזיר אומרים הא נזירה עובר לפנינו, ושייך שפיר גם לשון נקבה בנזיר], והיינו דגם בארץ ישראל מהני לשון זה דנוהגין בו תמן [וע"כ הכוונה דתולין דמתכוין ללשון המועיל, א"כ יש לדון היאך יהני למי שאינו יודע שכן אמרין תמן. [ובעיקר הענין דאומר במקום לשון זכר לשון נקבה, יל"ע במש"כ במיוחס לר"ש לתו"כ בחוקותי ריש פרק י"א, וז"ל, ועוד היכן מצינו שאם לא דקדק ואמר לשון נקבה לזכר גבי הקדש דלי"ח הקדש, יעו"ש וצ"ב].

(ספר הזכרון ברכת מנחם)

הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

ראש ישיבת ארחות תורה

קדושת לה"ק וטומאת שאר הלשונות

איתא בגמ' סוטה (ל"ו ע"ב) דלפרעה הוקשה לדעת לשון הקודש וליוסף הוקשה לדעת את הלשונות האחרים, ואיתא שם א"ר חייא בר אבא וכו' בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון [ליוסף], לא הוה קגמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. וצ"ב, דאטו לא היה יכול ללמוד מגבריאלי שבעים לשון, ומסתמא היה גבריאלי מלמד מועיל. ומאידך יש להבין, דבמדרש מבואר שפרעה ביקש מיוסף שילמדנו לשה"ק והוקשה לפרעה מאוד ללומדה ולהבינה. וזה צ"ב, שהרי פרעה ידע כבר שבעים לשון וא"כ מאי קושי יש בשפה זו יותר משאר לשונות.

ועי"פ הסברא נראה לבאר דטומאת פרעה לא הנחתו להבין את לשה"ק, וטהרת יוסף לא הנחתו לדעת את הלשונות האחרים, אלא ע"י שהוסיף לו המלאך אות ה' לשמו, כדאיתא "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע". והביאור בזה דלכאוי איך הועילה הוספת אות ה' כדי לידע לשונות האחרים, ונראה דבאמת אצל האדם הוה תרתי דסתרי ואם כולו תורה וקדושה הרי לא שייך שיכנסו בו דברים אחרים ששייכים לטומאת העולם, ורק אצל הקב"ה לא שייך סתירה בזה כדכתיב "השוכן אתם בתוך טומאתם", ולזה כשהוסיף לו אות משם השם הרי ע"ז ניתן ביוסף הכח ללמוד שבעים לשון בלי שיהיה סתירה לקדושתו, והבן.

והנה בבראשית (מה יב), עה"פ כי פי המדבר אליכם, פרש"י בלשון הקודש. וברמב"ן השיג על פירש"י שאינה ראייה שיבד אדם אחד במצרים בלשון הקודש, שהוא שפת כנען ורבים במצרים יודעים אותו וכו'. ודברי רש"י צ"ב. אולם למשי"נ דברי רש"י מיושבים להפליא, דזה שאמר כי פי המדבר אליכם, שעל אף טומאת מצרים אשר ישנה מסביבי, והגם

חקירות הלכתיות

שבעים לשון

בילקוט שמעוני על הכתוב: 'הבה נרדה ונבלה שם שפתם' מובא: 'רבי שמעון אומר קרא הקב"ה לע' מלאכים הסוככים כסא כבודו ואמר להם בואו ונבלל לשונם לשבעים גייים ולשבעים לשון. מה שיש בעולם שבעים אומות ושבעים לשונות, ובהן הסוכות אנהנו מקריבים עבורם שבעים פרים, נובע משבעים המלאכים הסוככים את כסא כבודו של הקב"ה.

בתפילת שחרית אנהנו משבחים ומודים לקב"ה: 'ברוך הוא א' שבראנו לכבודו והבדלנו מכל התועים ונתן לנו תורת אמת והיי עולם נטע בתוכנו'. ההבדלה ביננו לבין שאר האומות היא בגלל 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'.

בתפילת כל ה'ג ומועד אהרי שלש ברכות הראשונות: גבורות, תחיית המתים וקדושת השם. אנהנו מברכים ברכה לקדושת היום. 'אתה בחרתנו מכל העמים'.

ומפרש ב'עבודת התפלה' 'אתה בחרתנו' 'בחרת בכלל ישראל, ביציאת מצרים, מכל האומות'. 'אהבת אותנו' 'הראת לנו אהבתך במותן תורה'. 'רצית בנו' 'הראת שהפצת בנו אפילו אחרי הטא העגל'. 'ורוממתנו מכל הלשונות' 'זנתת לנו לשון הקודש שמדברים בה בני מעלה'.

והביא שהמקור לכך הוא מהכתוב: 'בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לוועז' לא רק הוציאנו ממצרים אלא גם הוציאנו מעם לוועז ונתן לנו לשון הקודש שתהיה לנו לשון - לשפה. מדרגה אחר מדרגה, יציאה ממצרים, מתן תורה ולשון הקודש'.

הרמב"ן בשמות ל' י"ג מביא: 'המעם אצלי כמה שרבותינו קוראין לשון התורה לשון הקודש' שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו. והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו'.

השפה בו נתנה תורה לישראל היא 'לשון הקודש' יש בה קדושה והיא המרוממת אותנו מכל העמים והלשונות.

הגמרא בפסחים מביאה על רב יוסף שאמר 'ביומא דעצרתא' זמן מתן תורתנו, 'עבדי לי עגלא תלתא' שהרי 'אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא'.

מפרש רש"י: 'אי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם'. כל ההבדל ביני לבין אנשים הרבה שבשוק הוא שאני למדתי תורה שנתן לנו הקב"ה ביום זה ועל ידי זה נתרוממתי.

כשברא א' את האדם נאמר: 'זיפה באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה' ותרגם אונקלוס 'הות באדם לרוח ממללא'. יחד עם הנשמה החלק אלוקא ממעל קיבל האדם את כוח הדיבור וכמו שמפרש רש"י: 'שנתוסף בו דעה ודבור' שאין לכל שאר הברואים.

'לשון הקודש' כותב ה'ביאור הלכה' 'הוא לשון מצד העצם מה שאין כן שאר לשון שאיננו כי אם מצד הסכם המדינה'. 'לשון הקודש היא המרוממת אותנו 'מכל לשון'.

זה מחייב אותנו. 'שמירת הלשון' היא אחת מהעבודות הקשות המאנתרות את האדם. המדרש רבה בפרשת מצורע מביא: 'מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאי בעי למזבן סם חיים'. שמע אותו רב ינאי מכריז וביקש לקנות ממנו את סם החיים. אמר לו הרוכל 'לאו אנת צריך ליה ולא דכוותך' 'הוציא לו ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתריה נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב'.

אמר לו רב ינאי אף שלמה מכריז ואומר שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו' אמר רב ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רובל זה והודיעו מי האיש החפץ חיים'.

דווקא הרוכל הזה, שמבעלי אומנותו מלמדת אותנו תורה את איסור

מוקף גויל בכתב האומות

דבר פלא כתב הריטב"א (מגילה יח,א) הו"ד בביאור הלכה (סי' תרצ ד"ה אבל), דמגילה הכתובה בכתב האומות אין מדקדקין בה שיהיו האותיות מוקפות גויל שלא הצריכו זה אלא בכתב הקודש, והדברים תמוהים כי בכתב האומות המבוזה לא הצריכו מוקף ובלשון הקודש הקפידו בזה, אתמהא.

שפת האומות

ויש לבאר, כי הנה שפת האומות יש לה מעלה אחת שהיא קשר בין האנשים, ובאמת הסימנים הם סימנים שאין להם טעם, רק שהם משמשים כתקשורת בין האנשים, משא"כ לשון הקודש תרתי אית בה, א' שהיא משמשת לתקשורת בין האנשים וסימניה סימנים כמו של האומות. ב' שהיא לשון בעצם, כלומר גם אם שום אדם לא ידבר בשפה הזאת, מ"מ שפה היא שהרי בה כתובה התורה והיא שפה מצד עצמה.

נמצא, כי כאשר מחוברים אותיות בלע"ז אין בזה חסרון, דסו"ס הקורא מבין הענין ויש תקשורת, אבל לשון הקודש הוריד ממעלתה, שהרי אין כאן צורת אותיות של תורה [אף שנשארה מעלת תקשורת], ומשום כן פסולה המגילה משום שהוא כתב שירד ממעלתו.

הפסק

ידוע כי מילה אחת נחשבת הפסק ואף אם היא בנויה משתי הברות, וראה בזה במשנ"ב בסי' קס"ז. יש לחקור בזה לענין אדם שגר בסין וחלק משפתם הוא סוג של נהימות כמו 'הא' האם מי שהשמיע קול זה כדי לזרז את בני ביתו נחשב לו הפסק שהרי אמר מילה הנהוגה במקום שהוא גר, אף שאין כוונתו לזה. או שמא כל היכא שאדם לא מתכווין לומר מילה לא יחשב לו דבר זה להפסק. כי הפסק בזה לא שייך באינו מתכווין, [עוד אני מסתפק לענין אמירת המילה 'נו' שמשמעה בימינו להזדרז האם נחשב דבר זה להפסק או שמא זהו 'קולי' של זירוז ואין כאן מילה].

לשון הרע כדכתיב: 'לא תלך רכיל בעמך' ואמרו בירושלמי 'תני רב נחמיה שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ושל זה לזה'.

אותו רובל כמקום להביא לשומעים לשון הרע שהוא סם המוות הוא בא לזכות אותם ב'סם חיים'. כאומר להם אל תחשבו שהרוצה לשמור פיו ולשונו צריך להתרחק מחברת בני אדם להתנהג נגד טבע האדם ולהתבודד. ראו אותי, אני רובל המסתובב בעיירות ויש לי מה למכור' ולמדתי להיזהר מסם המוות.

תלמדו ממני, אפשר להיות 'איש חפץ חיים' הרוצה ליהנות מחברתם של בני אדם ויחד עם זאת לשמור פיו ולשונו. ידועים דברי בנו של 'החפץ חיים' שתיאר עד כמה היה מרבה אביו לדבר עם אנשים כאשר כל דבריו דברי חיוזק ואמונה.

'שמירת הלשון' איננה רק מלשון הרע ומרכילות. יש חיוב של 'שמירת הלשון' לשמור על קדושת הדיבור. הגמרא בתהילת פסחים על לשון המשנה 'אור לארבעה עשר' שואלת 'זתנא דידן מאי טעמא לא קתני לילי' ומתרצת הגמ' 'לישנא מעליא הוא דנקט'. מפרש רש"י: 'שמירה ודרך נקיי הדעת לספר בלשון נקיה' 'שמעינן מינה לשון חכמים לחזר אחר לשון צה ונקי'.

עוד מביאה שם הגמ': 'אמר רבי יהושע בן לוי לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו'.

נזכור תמיד כי רוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו יש להם תפקיד ותכלית 'הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו'.

מעלת לשון הקודש

קריאת שמע בכל לשון

מובא בשו"ע (או"ח סימן ס"ב סעי' ב') דיכול לקרוא קריאת שמע בכל לשון. וכתב המשני"ב שם ודווקא שמבין אותו הלשון, וכל זה מצד הדין אבל למצוה מן המובחר הוא דווקא בלשון הקודש.

והנה בביאור הלכה שם כתב לחדש דאותם הדברים הנאמרים בכל לשון הוא דווקא אם אנשי המדינה מדברים כך אבל אם אנשי המדינה אינם יכולים לדבר זה הלשון ורק הוא ועוד איזה אנשים יחידים יודעים זה הלשון זה לא נחשב לשון כלל למדינה זו שאינה מכרת בזה הלשון, דבשלמא **לשון הקודש הוא לשון מצד העצם משא"כ שאר לשון המדינה איננו כי אם מצד הסכמ המדינה** וכיון שאין אנשי המדינה מכירין לשון זה לא נקרא לשון כלל.

וכעין זה מובא בריטב"א על האלפס של נדרים דבכל לשון היינו הלשון שמדברים באותו מקום, ומה שכתבנו שצריך שיבין הלשון היינו דאינו מועיל מה שאנשי המדינה מדברים בזה הלשון. [מש"כ דלשון הקודש הוא לשון מצד העצם כך משמע בר"ן ריש נדרים עיי"ש].

וכתבו האחרונים דאף דמלשון הרמב"ם (פ"ב מהל' קריאת שמע ה"י) משמע שאדם יכול לקרות ק"ש בכל לשון אולם בתנאי שמבין הלשון דזה דווקא בשאר לשונות אבל אם קראה בלשון הקודש יצא אף אם אינו מבין ומדבר בלה"ק, ובגדר החילוק שבין לה"ק לשאר לשונות יש שפירשו ע"פ דברי הביאור הלכה הנ"ל דכיון דלה"ק הוא לשון בעצם ולא שקבעו אותו בני המדינה לא אכפת לנו אם אינו מבין ומדבר בלה"ק, אבל בשאר לשונות שאינם אלא הסכמת בני אדם אם אין אנשי המדינה מכירים באותו לשון לא מועיל כיון דאינו בכלל ההסכמה.

הגר"ש רוזובסקי זצ"ל בחידושו למסכת נדרים כתב לפרש החילוק בקורא ק"ש בכל לשון או בלשון הקודש והוא דיש ב' דינים ובי' אופנים בקר"ש דהקורא בלשון הקודש הריהו קורא את פרשת ק"ש הכתובה בתורה והיינו דאינו קורא את התוכן שנאמר בפרשת שמע אלא קורא את שמע עצמה הכתובה בתורה אבל הקורא בשאר לשונות הוא רק מדין תרגום שקורא ואומר בלשון את כל התוכן הנאמר בפרשת שמע, ולדעת רבנן שאפשר לקרוא ק"ש בכל לשון נתחדש דחוץ מן האופן שקורא ק"ש את הפרשה עצמה שכתובה בתורה יש עוד אופן שיכול לקרות ק"ש ע"י תרגום דמלשון שמע בכל לשון שאתה שומע נשמע שיש דין נוסף דיכול לקרותה ע"י שמתרגמה ויאמר בלשון אחר את כל אשר נאמר בתורה בפרשת שמע, אלא כשאומרה דרך תרגום לא מועיל רק אם מבין את התרגום דבכל לשון "שאתה שומע" הוא בדווקא דצריך שישמע ויבין אותה הלשון שהוא מתרגם וקורא את שמע.

ולפי"ז מובן החילוק שבין לה"ק לשאר לשונות דבשאר לשונות דהוא מדין תרגום שלומדים זאת משמע בכל לשון שאתה שומע שמועיל תרגום הריהו דווקא בלשון שאתה שומע דלא מועיל התרגום אלא במבין, אבל בקורא בלה"ק דהוא מדין קריאת הפרשה עצמה הכתובה בתורה יצא אף אם אינו מבין דמ"מ קרא את כל הפרשה הכתובה בתורה. (עי' בס' כח' ה' שכתב וז"ל בלשון הקודש הכל היה בכונה נפלאה ומעצה עמוקה כי המלות והשמות שבה מיוסדים על סודות ונימוקים עמוקים ושמות הדברים מורים על עצמותם והבדליהם, וכעין זה כתב המהר"ל מפראג בס' תפארת ישראל וז"ל, אפשר לומר כי כל הלשונות אינם מכירים המלאכים והטעם כי הלשון אינו טבעי ואינו מושכל רק הסכמי ומפני זה אין המלאכים מבינים אותו חוץ מלשון הקודש כי הלשון הזה יש לו מעלה עליונה עד שהוא קרוב אצל המושכל כי לכך נקרא לשון הקודש).

היוצא מזה דלשון התורה שהוא לה"ק דהוא המובחר מכל הלשונות שבעולם דלשון זה הוא בעצם ואינה רק אמצעי להתחבר איש עם רעהו דהרי לשון זה נברא קודם בריאת העולם ובלשון זה נברא העולם כמש"כ בב"ר ומביא רש"י (בראשית ב' כ"ג) וז"ל לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקודש, וגם משנברא העולם היה זה הלשון של כל העולם כמש"כ בבראשית (י"א א') "ויהי כל הארץ שפה אחת" ופירש"י לשון הקודש, ובבעל הטורים מטעים ש"שפה אחת" בגימטריא "לשון הקודש" (עי' בקונטרסי השיעורים מהגרי"ז גוסטמאן זצ"ל על מסכת נדרים שעור א' אות ז' משכב"ז).

דברי חול בלה"ק בבית המרחץ

בשו"ע (או"ח סימן פ"ה ס"ב) כתב דמותר לדבר בבית המרחץ דברים של חול בלה"ק. אולם המשני"ב (שם סק"ט) הביא את דברי המג"א בשם ספר חסידים (סימן תתקצ"ד) שמידת חסידות היא להחמיר שלא לדבר במרחץ בלשון הקודש כלל ואף דברי חול בעלמא, וז"ל "אמרו לזקן במה הארכת ימים, אמר כי היו אורחים בבית, ולא היו מבינים בלשוני והיו מדברים עמי בלשון עברית בבית המרחץ ואני לא דברתי מעולם בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו דברים של חול אע"פ שמוותר והואיל ועשיתי גדר ותוספת הוסיפו לי אף שנותי". (עי' ספר חסידים סימן ר"י). ומשמע מדבריו שראוי שלא לדבר בבית המרחץ כלל ואפילו בכל לשון (ובפרט בלה"ק).

והטעם כתב בס' תורת חיים (סימן פ"ד) כדי שלא יבוא לדבר בלה"ק ולהזכיר שם שמים בדבריו, ומציין מש"כ בשו"ת שאילת יעבי"ץ שגם בלשון הקודש יש קדושה, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן ס"א) שראוי שלא לדבר כלל בבית המרחץ, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים (סימן ע"ז).

ועפ"ז כתב החתם סופר בהגהותיו שם דמשום הכי כשגלו אבותינו לבבל שהיתה מלאה גילולים הם הנהיגו את בניהם שלא לדבר בלה"ק והיא נשכחה מאתנו לגמרי בעוה"ר. (עי' בביאורים של החתם סופר בפרשת ויגש משכב"ז, שו"ת דברי יציב מהאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל חיו"ד סימן נ"ב ובשו"ת אבן הראשה (קלצקין) בדרשות).

כתיבת מצבה

יש לדון האם מותר להקים מצבה שנכתבה בלשון אומות העולם (כגון אנגלית), בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קע"א וחיו"מ סימן נ"ו) השיב בתוקף לאסור לכתוב על המצבה בלשון העמים, דאם יכתבו כן הרי זה עומד בניגוד למטרת הקמת המצבה, דהמצבה מרמז על עולם התיקון שיתוקן עולם במלכות ש-ק-י ומלכות זדון יעברו מן הארץ ורשעים ינערו מן הארץ וישראל יהיו עם אחד ולשונינו לשון התורה הקדושה הטהורה, ולכן מוסיף שגם אם כבר העמידו המצבה כזו אין רשאי להניחה רק החיוב להשליך את המצבה החוצה והרי מפורש בפסוק ביעקב אבינו ע"ה הוא שהעמיד מצבה על קבר רחל אמנו לזה נקרא מצבה דהיינו לקיים בנו האמונה שיעמדו ויקומו לתחיית המתים ולכן המנהג אצל בניי לכתוב על המצבה שתהיה נפשו צרורה בצרור החיים, וכן האריך בזה לאסור בשו"ת פרי השדה (ח"א סימן ג') ובשו"ת שערי צדק (סימן קצ"ט). (עי' שו"ת תירוש ויצהר סימן קמ"ה, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"י סימן ל"ו).

הברל מהותי בין לשון קודש לשאר לשונות

כתוב "ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד" (בראשית ל"א מ"ז) וכבר כתבו להעיר דבשביל מה באה התורה לומר איך קרא לזה לבן, וכתב הספורנו "ויעקב קרא לו גלעד שלא שינה את לשונו", דהיינו יעקב אבינו הקפיד שלא להשתמש בלשון ארמית אלא בלשון הקודש.

וכתב בס' הכוזרי במאמר רביעי במעלת לשון הקודש על פני שאר לשונות, כי כל הלשונות נקבעו ע"י הסכמת בני אדם, זולת לשון הקודש שהיא אלוקית, וז"ל "אך לשון האלוקית לשון אשר ה' בראה ולמדא לאדם ושמה על לשונו ובלבו, היא בל ספק השלימה בלשונות וכו'".

וכתב בס' אורי וישעי סימן ד' להסביר דבריו כי השם בלה"ק מורה על מהותו של דבר ולא יתכן שום שינוי בפירוש המילה שהרי המילה מורה על מהותו של דבר, משא"כ בשאר לשונות שמכיון שהשם אינו אלא הסכמה של קבוצת אנשים יתכן שוב שקבוצת אנשים אחרת תחליט לתת את אותו כינוי לדבר אחר, ולכן במעשה יעקב ולבן כתוב "ועתה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך", דברית פירושו הסכמה של שני הצדדים על דבר מסוים, ולכן בכריתת הברית בינו ללבן רצה יעקב לקבוע הדברים דווקא בלה"ק שכל מילה מורה על דבר מסוים בבירור מוחלט בלי שום אפשרות לשינוי שתנאי הברית יהיו ברורים ולא ניתנים להפרה אולם לבן הארמי שמלבד שהיה רמאי לעצמו היה בעל שליטה בלשון הארמית